

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՄԱԳԻՐ

ԵՒ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ք.Ա.

Ուրացողութեան գոյժը. — Անգղի փորձը եւ դիմադրութիւնը. — Բռնութեամբ կաշառուած փորձին անյաջողութիւնը. — Հայերու դիմումը Յունաց կայսեր օգնութիւն խնդրելու. — Վարդանի դէպի Յունական Հայաստան մեկնումը եւ Վասակի ջանքով վերադարձը. — Ուխտապաններու ջանքերը. — Աղուանից պատերազմը եւ Հայոց բանակին ցոյց տուած քաջագործութիւնը. — Վասակի դերը եւ կատարած երկդիմի ընթացքը:

Տիգրանի արքունիքին մէջ, Յազկերաթ, արքային առջև Հայ նախարարներուն կողմէն, իբրև նուազագոյն չարիք ընդունուած կեղծ ուրացողութեան գոյժը բռնականաբար կայծակի արագութեամբ լսուեցաւ Հայաստանի մէջ: Ի լուր ուրացողութեան այս գոյժին, եկեղեցականութիւնն և ժողովուրդ մէկ սիրտ և մէկ հոգի ոտքի կանգնեցան, բոլորը մէկ ցնցուեցան և ալալեցան: Եպիսկոպոսներ, քահանաներ, երէցներ քարոզութեան, քաջալերութեան և յորդորանքի լծուեցան, ժողովուրդը լուսաբանեցին և յորդորեցին ի զին ամէն զոհողութեանց դիմադրելու: Կրօնքի և ազգութեան, յեղափոխութեան և ընդդիմութեան սուրբ դրօշակը Հայոց կողմէն պարզուեցաւ ընդդէմ Պարսից, որոշեցին կռուիլ ուրացողներու և պարսիկներու դէմ:

Եղիշէի համաձայն, և ըստ ծրագրին, Հայաստանի մէջ գործի ձեռնարկելու ժամանակը որոշուած էր արդէն, «կէտ եղեալ զժամանակն, զամիսն վեցերորդ», իսկ Հայաստանը ամբողջովին կրակապաշտ դարձնելու համար, տարուան մը ժամանակամիջոց տրուած էր, այսինքն՝ «մինչև ի նաւասարդէ մինչև նաւասարդ» օրպէսզի միանգամընդմիշտ «բարձցին կարգ եկեղեցւոյ, փակեցցին և կնքեցցին դրունք սուրբ տաճարաց»:

Հայաստանը կրակապաշտ դարձնելու

գործին մէջ, Տիգրանի մէջ նախարարներու կեղծ ուրացողութենէն սկսեալ, երեք ամիսէն աւելի միջոց մը տրուած կ'ըլլար տեղւոյն մէջ գործնական ձեռնարկներ կատարելու և գործը յաջողութեամբ վերջացնելու համար: Կրօնափոխութեան համար նշանակուած մոզերը և իրենց հետեւողները «յամսեանն չորրորդի եկին հասին յաշխարհն Հայոց» և բանակեցան Ծաղկոտն գաւառի Զիրաւ այժմու Տիաթին դաշտին վրայ: Զիրաւի բանակատեղին, Անգղի դիւղաքաղաքին մօտը կը գտնուէր, որ ամբողջն բերդ մըն էր, ըստ ոմանց այժմու Դարգալըխի կը համապատասխանէր: Եղիշէի բացատրութեամբ, չորրորդ ամսուան սկիզբը՝ Յունիս ամսուան 10ին կ'իյնար, որով «յամսեանն չորրորդին ալ նոյն ամսըւան սկսելուն վրայ կարելի է ընդունիլ:

Նախարարներուն ուրացողութեան գոյժը, Հայաստան հասած էր արդէն: Տիգրանի մէջ գտնուող քրիստոնեայ գունդերը սկսան Հայոց տկարամտութիւնը իրենց երեսին զարնել: Անոնք՝ ուրացող նախարարները յանդիմանեցին և կշտամբեցին, իսկ քահանաներն ալ զամահրեցին: Անոնք կ'ըսէին. «Կոյրերուն ետեւէն երթալով՝ կոյր պիտի դառնաք», և հեզնանքով ուրացողներուն կ'ըսէին. «Ե՛րբ ուսանիցիք զբազմաթիւ անուանս աստուածոց նոցա, այն որ չիք ուրեք ի միջի և ոչ մի», հեզնանքէն վերջ անոնք երկինքին սուգ զգեցած ըլլալը կը յայտարարէին և կ'ըսէին. «Զեր վրայ երկինքը սուգ առաւ, և երկիրն ալ տրտմեցաւ ձեր ոտքերուն տակ: Իսկ հրեշտակներն ալ վերը ձեզի բարկացած են...»:

Բովանդակ Պարսկական - Հայաստանը զղրդեցաւ և կազմակերպուեցաւ: Հայերը՝ մէկ սիրտ և մէկ հոգի եղած, հոգեւոր զինուորներ եղան ի Քրիստոս, Քրիստոնէութիւնը և իրենց լոյս հաւատքը պաշտպանելու ի զին ամէն զոհողութեանց, իմէ պէտք տեսնուէր նոյն իսկ իրենց արեան գինովը... Ամէն անոնք որ ուխտ կ'ընէին, պէտք է հաստատ և անշարժ մնային, իսկ անոնք որ ուխտագանց ըլլային, պէտք էր որ պատժուէին անպայման:

Օրէնքը կամ կրօնքը միայն իրենց համար թագաւոր կը ճանչնային «Օրէնք աստուածային կացցեն թագաւոր ի վերայ ամենայնի»:

Ուրեմն կը տեսնուի թէ, ա-

մենուրեք, Հայերը սկսան զինուիլ։ Այս շարժման գլխավոր պարագուիւրը կը ներկայանար Ղեւոնդ Վանանդեցին, որ Սահակի օրէն սկսեալ Բագրեւանդի մէջ հաստատուած էր իբրեւ անոր Տեղապահ (Արմ. 81), և ինքն էր գլխավոր հերոսը և կազմակերպիչը որ ոգի ի բոլին պիտի զիմադրէր կարաւանին։ Պարսկաստանէն դէպի Հայաստան հասած կարաւանը, կամ մոգերու բազմութիւնը, ամիսի մը չափ դադար և հանգիստ ըրաւ Մարզիպան դաշտին մէջ։ Թերեւս մոգերու բազմութիւնը կը սպասէին որ Տիրգրոնէն Հայաստան դարձող նախարարները, որոնք՝ արքունիքին մէջ և Յագկերտ արքային ներկայութեանը Պարսից դէնը պաշտօնապէս ընդունած էին, կարգ մը ձեռնարկներ և գործեր ընէին, բայց ի դուր...։ Նախարարները Հայաստանի ամէն կողմերը կը ցրուին, և մոգերը ի տես այս երկդիմի կացութեան՝ ապշած ու վարմացած՝ դէպքերու ընթացքին հետեւելու ստիպողականութեան առջեւ կը գտնուէին։

Հայոց կարաւանը, մոգերու բազմութեամբը չորրորդ ամսուան մէջ (450 նոյեմբեր) Հայաստան հասաւ և սպասողական դիրք մը բռնեց։ Մոգերը այս սպասողական դիրքին մէջ՝ ճարահատ, իրենց հասնէին 25 օր վերջը, իրենց մոգպետին առաջնորդութեամբը ու մասնաւոր դիտումով մը, Կիրակի օր մը, յարձակում ըրին Անգղ գիւղաքաղաքի եկեղեցիին վրայ։

Կիրակին, այդ տարին Յուլիս ամսուան 2ին կ'իյնար։ Ղեւոնդ երէց, եկեղեցականներ և ժողովուրդ, օգնականներով և հետեւորդներով միացած՝ դէմ դրին այդ ոտընձգութեան։ Փայտերով և քարերով յարձակեցան՝ յարձակողներուն վրայ, «գլխաւորուն մոգացն և մոգպետին ջարդեցին», զէնքով ալ զիմադրութեան ստիպուեցան, այնպէս որ, մոգպետը հազիւ կրցաւ մահուանէ ազատիլ և իր տեղը դնաց յուղուած և ուշակորոյս վիճակով։ Մոգպետը այս դէպքէն վերջը, մտածեց ետ կենալ այս ձեռնարկէն, նկատելով որ իրենք անյաջողութեան պիտի մատնուէին։ Անգղի զիմադրութիւնը՝ պարսիկ մոգերուն վրայ շատ գէշ տպաւորութիւն ձգեց։ Մոգերը ասդին անդին ցրուեցան և սկսան խորհրդակցիլ իրենց հետեւելիք ուղղութեանը մասին։ Կ'երեւի թէ, Անգղի զիմադրութեան շար-

ժումէն ամենէն շատ ազդուողն եղած էր մոգպետը. «Բագում անգամ աղաչէր զօգնականն իւր, զի ի մահուանէ կարասցեն զնա ապրեցուցանել, և ողջանգամ անդէն յարքունիս հասուցանել» (Գ. Յեզ. 107)։

Մոգպետը դառնութեամբ և զայրոյթով կ'ըսէ. «Եթէ նոյնիսկ մեր աստուածներն ալ մեզի օգնութեան գան, կարելի պիտի չըլլայ Հայերուն մեր կրօնը ընդունիլ տալ»։ Ու կը շարունակէ. «Հայերը այնպիսի մարդիկ են որ, ոչ տանջանքներէն կը վախնան, և ոչ հալածանքէն կ'ընկճուին, և որ բոլոր չարիքներուն չարն է՝ մահը կենքէն աւելի կը նախընտրեն, այս պայմաններուն մէջ ո՞վ կրնայ անոնց զիմադրուել»։

Մոգպետը՝ Մարգպանը խորհրդակցութեան հրաւիրեց և անոր յայտնեց թէ ինք լսած է որ ժամանակին Շապուհ արքայից արքան ալ քրիստոնեաները կրօնափոխ ընելու ձեռնարկած էր, և անոնց դէմ ամէն տեսակ բռնութիւններ և խտրութիւններ ի գործ դրած, սակայն հակառակ այս հալածանքին, տեսնելով որ Քրիստոնէութիւնը օրէ օր աւելի կը տարածուի, հալածանքը դադրեցուցած էր և անոնց ազատութիւն շնորհած։ Հիմակ ալ, նոյնպէս ինքը այդպէս կը կարծէ և այդ գործը անհնար և անկարելի կը տեսնէ, ինչպէս որ Մարգպանը այս իրողութիւնը զիտցած պէտք է ըլլայ։ Ուստի ինքը յանձն կ'առնէր Յագկերտին և Մոգպետան Մոգպետին գրեւուցոյց տալով թէ անհնար է գործը բռնութեամբ յաջողցնել, պէտք է որ հրաման տրուէր կրօնի ազատութեան մասին, ինքն ալ իր կողմէն կը յորդորէր որ Մարգպանն ալ նոյն մտօք պէտք եղածները տեղեկացնէր Յագկերտին և պարսից արքունիք։

Մոգպետին համաձայն ամէն ոք, ըլլայ մոգ, զանգիկ, հրեայ և քրիստոնեայ պէտք է որ իր կրօնքին մէջ ազատ ըլլայ։ Այս խնդրին առնչութեամբ, Վասակ բոլորովին տարբեր և երկդիմի ընթացք մը ունեցաւ, և ցոյց տուաւ իր հոգեբանութիւնը. ան մոգպետը փոխանակ յուսալքելու՝ ընդհակառակը զայն քաջալերեց և յորդորեց, որ Աղուանից կողմը գտնուող պարսկական տասնհազարի բանակը Հայաստան բերել, ինքն ալ իր կողմէն իր սեպհական Սիւնեաց գունդերը բերաւ «ի թիկունս օգնականութեան մոգաց եւ մոգպետին» (Գ.

Յեղ. 115): Պէտք է ի մտի ունենալ թէ, մոգերուն հետ Հայաստան եկած կեղծուրաց նախարարները, Ծաղկուն գաշտին մէջ չը մնացին, ամէն ոք իր տեղը գնաց, Փարպեցիին բացատրութեամբը հաստատեալ բազում անգամ և ի ճանապարհին զնոյն ուխտ երգման աւետարանին սրբոյ, հրաժարեալք և միմեանց, զնացին յւերաքանչիւր աշխարհս» (Փար. 55):

Քաջն Վարդան զօրավարն ալ, իր կողմէն խոհեմութեամբ և զգուշութեամբ գէպքերուն կը հետեւէր և Առտնին ժամերգութիւնները կը կատարէր ու կը զգուշանար «միաբանութեամբ ամենայն Հայոցք երթալ յեկեղեցի» (Փար. 59): Յովսէփի կաթողիկոս, Վասակ Մարգպան, Ներշապուհ Արծրունի և Վարդան Հայոց սպարապետը, համաձայն հաւանութեամբ Ատոմ Գնունին գէպի Բիւզանդիոն զրկեցին Թէոդոս կայսրին տեղեկութիւն տալու և օգնութիւն խնդրելու Բիւզանդիոնէն:

Ահաւասիկ հոս կը դնենք այդ հրովարտակին պատճենը. «Յովսէփի եպիսկոպոս, բազում եպիսկոպոսակցօք լիովք և ամենայն զօրօք Հայոց, Վասակ մարգպան և Ներշապուհ Ռաբոսեան, հանդերձ սպարապետաւ և ամենայն մեծամեծ նախարարօք՝ առ մեծանունդ Թէոդոս կայսր, բազմացի ողջոյն մեր առ քեզ և ամենայն զօրաց քոց, որ խաղաղասէր մարդասիրութեամբ ձերով տիրէք ծովու և ցամաքի, և չիք ոք յերկրաւորացս որ ձերում անարգել տէրութեանդ ընդգէմ դառնայցէ: Որպէս մեք իսկ ունիմք զանսուտ յիշատակարանս զառաքինի նախնեացն ձերոց. ունելով զԵւրովպէ՝ անցին և տիրեցին և Ասիացոց կողմանցն ի սահմանացն Սևրաց մինչև ի կողմանս Գաղերովնի, և ոչ ոք գտաւ ստամբակեալ և ելանել ըստ ձեռն նոցա: Եւ յայնչափ մեծ իշխանութեան՝ դաստակերտ մեծ և սիրելի զՀայոց աշխարհս անուանէին: Վասն որոյ և նախնին մեր Տրդատիոս յիշելով զառաջին սէրն ձեր, որ ի տղայութեան փախուցեալ ի հայրսպան մարդախողխող հօրեղբարցն իւրոց՝ ապրեալ սնաւ յերկրիդ Յունաց, և ի ձէնջ թագաւորեալ՝ տիրէր հայրենի աշխարհիս, սոյնպէս և զհաւատսն որ ի Բրիտոս՝ ընկալեալ ի սուրբ եպիսկոպոսապետէն Հռովմայ, որ լուսաւորեաց զխաւարային կող-

մանս հիւսիսոյ. զոր և այժմ կամին ի մէնջ կորզել հանել խաւարասէր որդիքն արնեւից:

Եւ մեք ի ձեր քաջութիւն արութեանդ խիզախեալ, էր ինչ՝ որ ընդգէմ դարձաք նոցա հրամանացս, և բազում այն է՝ որ արդառաջի պատրաստեալ եմք: Ընտրեցաք զմահ աստուած պաշտութեամբ քան զկեանս ուրացութեամբ. եթէ զուք ևս ի ձեռն առջիք զմեզ, ահա կրկին կենաց զիպեցաք և ոչ մի անգամ մահու: Եւ եթէ սակաւիկ մի հեղգայք, զուցէ բազում և այլ աշխարհաց հասանիցէ տապ քոցոյ սորա» (Պ. Յեղ. 132-134):

Հաղիւ թէ Ատոմ Գնունի նախարարը Բիւզանդիոն հասած էր և Հայոց զիրը յանձնուած Թէոդոս կայսեր, որ իր կարգին արքունական ժողովին նկատառութեան յանձնեց. «Ժժրախտաբար սակայն, կայսրը վախճանեցաւ և զործը անյաջողութեան մատնուեցաւ. «Կարի չար խափան լինէր զործոյն օգնականութեան»: Պատմութենէն զիտենք թէ, Թէոդոս Բ. կայսրը 450 տարւոյ Յուլիոս 28ին մեռաւ ձիէն վար ինչալով, և ոչ թէ երկար հիւանդութեամբ, այնպէս որ մինչև մահուան օրը կրնար Հայոց պատգամաւորին հետ տեսնուիլ: Ամէն պարագայի տակ, Հայերը շտապած էին Բիւզանդիոնի կայսրութեան օգնութեան զիմելու:

Դէպի Բիւզանդիոն Հայոց համար Յոյններէն օգնութիւն զիմելու պատգամաւորը՝ Ատոմ Գնունի նախարարը, մին էր Արտաշատի ժողովին մասնակցողներէն և տարերէր է Ատոմեան նահատակներու առաջնորդէն:

Անդգի զիմադրութեան գէպքը, Վասակ Սիւնիին բռնած երկզիմի ընթացքը շատ վատ տպաւորութիւն գործեցին բոլորին և ի մասնաւորի Քաջն Վարդան սպարապետին վրայ: Քաջն Վարդան, յուսահատ և յուսարեկ վիճակ մը ստացաւ, խորհեցաւ թէ՝ Հայոց կողմէն կատարուելիք ընդդիմութիւնը կարելի պիտի չըլլայ իրականացնել, ուստի որոշեց Պարսկական-Հայաստանէն հեռանալ: Իրեն համամիտ և համաձայն գտնուեցան՝ իր Հմայեակ Մամիկոնեան եղբայրը, ինչպէս նաև Մամիկոնեաններու զերդաստանը ամբողջութեամբ: Ուստի պատրաստութիւններ տեսան և քաջամարտիկ ու քաջահաւատ Մամիկոնեանը

ազգատունի մասին քննարկելու և հետևանքներ հանելու, Տուարածատափի և Բասենի գաւառներու ճամբով կարին ապաւինելու և Յունական-Հայաստան հաստատուելու մտադրութեամբ (Փար. 57):

Քաջն Վարդան Մամիկոնեան ապարապետին և իր գերդաստանին խմբովին հեռանալը, քնականաբար Վասակ Սիւնիին գործին չեկաւ, մանաւանդ ինքը իբրեւ զիւլանագէտ և փորձառու անձ՝ հասկցաւ թէ Հայոց ապարապետին անդարձ մեկնումը իրեն պատճառաւ տեղի կ'ունենար, և թէ անոր հեռանալը վատ հետեւանքներ կըրնար ունենալ: Ուստի՝ առանց ժամանակ կորսնցնելու, իր մօտ հրաւիրեց ազգեցիկ և հեղինակաւոր եպիսկոպոսներ ու նախարարներ, և բոլորին ներկայութեամբ՝ իր քրիստոնէական հաւատարմութիւնը և ուխտը կրկնեց ու անմիջապէս նամակ գրեց Քաջն Վարդանին, և Ս. Աւետարան մըն ալ բերել տալով՝ երգումով կնքեց և ուրիշներուն ալ կնքել տուաւ: Նամակը՝ պատգամաւորներու խումբով մը ղրկեց, որ Քաջն Վարդանը և իր պարագաները համոզեն ու ետ դարձնեն: Վասակի պատգամաւորներն եղան, Ղեւոնդ Վանանդեցի, Երեմիայ Վաղարշապատցի և Խորէն Մրեշացի երէցները, Արշաւիր Արշարունի, Հմայեակ Դիմաքսեան և Գաղրիկ Արեղեան նախարարները:

Ասանք նամակը և Ս. Աւետարանը առնելով՝ Քաջն Վարդանին ետեւէն փութացին ղէպի Արամանայ գիւղը, որ Բագրեւանդի, Բասենի և Տուարածատափ գաւառներու սահմանին վրայ կը գտնուէր: Վասակի գիրն ու երգումը, պատգամաւորներուն աղաչանքն ու աղերսը՝ զօրաւոր հակազդեցութիւն գործեցին Քաջն Վարդանի մօքին վրայ, որով զօրավարը յօժարեցաւ վերադառնալ ղէպի Տարօն՝ իրենց արծուերոյնը, այն վստահութեամբ և հաւատքով թէ, Հայոց կողմէն ձեռք առնուած ընդդիմութեան գործը՝ տիրապէս և ուժգնօրէն պիտի յաջողի, որքան ատեն որ Հայերը մէկ սիրտ և մէկ հոգի ըլլան: Այս արարքը ցոյց կու տայ Քաջն Վարդան Մամիկոնեանին ունեցած հայրենասիրութիւնը, անընկճելի հաւատքը և միութենական գորութեան հրաշալի հետեւանքները . . . (Փար. 58):

Կարգ մը տեղերու մէջ, պարսիկները

բռնի ուժով եկեղեցիները կրակատունի փոխելու կ'աշխատէին և հոն ատրուշաններ շինելու կը ձեռնարկէին: Պետութիւնը կ'աշխատէր իր սրուշումները գործադրել տալ: Այսու ամենայնիւ, Հայոց կողմէն դեռ ապրտամբական շարժում մը չկար: Վահան Ամատունին, Վասակ Սիւնիին զլխաւոր հակառակորդն էր: Վահան Ամատունին կը խորհէր թէ, եթէ երբեք Վասակ ապստամբութեան չհաւանի Հայերէն կը սպաննուի և եթէ երբեք հաւանի, անոր պատանդ որդիները կը սպաննուին (Փար. 60): Վասակ, անորոշ, տարտամ և երկդիմի քաղաքականութեան մը կը հետեւէր: Մէկ կողմէն կ'ուզէր որ Հայերու հետ լաւ յարաբերութեան մէջ մնար, իսկ միւս կողմէն եթէ երբեք քրիստոնէութիւնը պաշտպանէր, մարդպանութեան պաշտօնը կորսնցնելու մտաւախութեան մէջ կը գտնուէր:

Այստապա՛ս նախարարները յունական քաղաքականութեան կողմնակից էին, իսկ՝ կարգ մը նախարարներ պարսկական քաղաքականութեան հետեւելու կողմնակցութիւն ցոյց տալ կ'ուզէին: Վասակ իր երկդիմի ընթացքովը ղէպքերուն կը հետեւէր: Եղիշէի վկայութեամբը «սրտի մօտք կալեալ էր զպարսկան օրէնս», իսկ Փարպեցին կը գրէ թէ «առաւել փառասէր՝ աստուածատեաց խորհրդոց» կը հետեւէր (Փար. 60):

Քաջն Վարդան նկատի ունենալով որ տարտամ քաղաքականութիւնը գործին վնաս կը հասցնէ, մանաւանդ որ «ի կարի հեղգալոյն մեծամեծ գործէին վնասք», իսկ «իրք ապստամբութեան» երկար ժամանակ գաղտնի չէր կրնար մնալ: Քաջն Վարդան իրեն մօտ խորհրդակցական ժողով մը գումարեց, հրաւիրելով «զպատուական եպիսկոպոսս և զականաւոր երիցունս և զաւագ տանուտեարս և զսեպուհսն» (Փար. 60), և այդ ժողովին մէջ խնդիրը բացէ ի բաց մէջտեղ դրաւ «Մինչև ցե՞րբ հանդուրժեմք թագուցանել զճշմարտութիւնն և կորնչիմք» (Փար. 61): Այս ժողովին մէջ, որ «ի վնաս ապարապետին» ժողովուած էին, որոշեցին թէ իրենք քրիստոնեայ են և քրիստոնեայ կը մնան և պարսից դէնը կը մերժեն և թագաւորական հրովարտակը չեն ընդունիր և իւրուքն ամենայնի հետեւեալը կը կրկնէին. «Քաջութեամբ միայն մեռցուք, զանուն և զոգիս և եթ ժառանգ

գեսցուք՝ զի կենդանի իցէ ի մեզ Բերնտսը (Գ. Յեղ. 125)։

Քաջն Վարդանի ապարանքին մէջ տեղի ունեցած ժողովը Վասակէն գալանի տեղի ունեցած էր, որպէսզի ուխտապահներուն կողմէն ձեռք առնուելիք միջոցները, ծրագիրները չգիտնար և սրուշումներուն տեղեակ չի մնար։

Սակայն և այնպէս, ժողովին ներկայ նախարարներէն Զանգազան Ոստանիկ անմիջապէս շտապեց Վասակին լուրը տանիլ, սակայն յետոյ երբոր ձեռք ինկաւ, իբրեւ վատ և դաւաճան մատնիչ քարկոծումով սպաննուեցաւ (Փար. 61)։

Քաջն Վարդան շուտով գործի սկսաւ, ուխտապահներու գունդերը մասերու բաժնեց. արեւելեան, արեւմտեան և հիւսիսային կողմերը պահպանութեան բանակներ կազմեց, իսկ ինքն ալ դէպի հարաւային կողմը գնաց, Մաղկոտն գաւառին մէջ, Անգղ բերդաքաղաքին մօտ իր բանակը հաստատեց։ Քաջն Վարդանի կողմէն կազմուած գունդերը անմիջապէս գործի չի սկսան, վասնզի՝ «գաղաթէին զաւուրս ասթոյն» (Փար. 60), ինչ որ ցոյց կուտայ թէ այդ գործողութիւնները 450 տարուան Օգոստոս ամսուան մէջ տեղի կ'ունենային։ Հայոց սպարապետին համար, կարեւոր պարագայ մը կը կազմէր գիտնալ Վասակին զիրքը և անոր կարծիքը առնել, այս պատճառաւ ազգեցիկ եպիսկոպոսներ և քահանաներ Վարդանին ընկերակցութեամբ «մօտին ի թափ առ մարդպանն Հայոց» (Փար. 61)։ Վասակ, ըստ իր սովորութեանը, համաժողովին և համաձայնութիւն յայտնեց եղած ու ըլլալիք ձեռնարկներուն, երդումով ու Ս. Աւետարանով իր յայտարարութիւնը հաստատեց։

Այս միջոցին, Աղուաններէն գոյժ եկաւ թէ իրենց վրայ Պարսիկ զօրաւոր զօրագունդ մը եկած էր, ճորայ բանակէն Միհրնեսի հրամանով և թէ Հայերուն օգնութեանը պէտք ունին։ Վասակ, Քաջն Վարդանին թելադրեց որպէսզի Աղուանից օգնութեան փութայ, յայտնելով թէ ինք իր վրայ կ'առնէր Հայաստանի պաշտպանութեան գործը։ Քաջն Վարդան, Վասակին առաջարկը չկրցաւ մերժել, միայն թէ պահանջք դրաւ որ, յոյներէն օգնութիւն խնդրելու համար պաշտօնագիրներ գրուին

և նոր պատգամաւորներ որպէս Վասակ՝ Քաջն Վարդանին պահանջքը պարտաւորուեցաւ ընդունիլ։ Յոյներուն զրկուելիք պաշտօնական գիրերը ինքն ալ կնքեց «խրով մատանեաւ»։

Հայոց կողմէն գրուած այդ պաշտօնական գիրերը ուղղուած էին, Աղձնիք, Անգեղատուն, Ծոփք, Հաշտանք և Եկեղեաց գաւառներուն յոյն կառավարիչներուն, ու այն կողմերը գտնուող հայ նախարարներուն, ինչպէս նաեւ Անտիոքի յոյն սպարապետին։

Պաշտօնական գիր մըն ալ պատրաստուեցաւ Բիւզանդիոնի նոր կայսեր Մարկիանոսին, որ Թէոդոս Բ. ի յաջորդած էր, այս առթիւ պատգամաւորութիւն մըն ալ կազմուեցաւ, և այդ պաշտօնին ընտրուեցաւ Վահան Ամատունին, Հմայեակ Մամիկոնեանը և Մհերուստան Արծրունին (Փար. 63)։

Անշուշտ մինչև այդ ժամանակ՝ Ատոմ Գնունի նախարարը Բիւզանդիոնէն վերադարձած պէտք էր ըլլար՝ Թէոդոս կայսեր մահը ծանուցանելով և նոր զիմուսի մը և պատգամաւորութեան մը անհրաժեշտութիւնը զգացնելով։ Այս եղելութիւնները, պէտք է դնել 450 տարուայ աշնան մէջ, Անպտեմբեր ամսուն։

Վասակ Սիւնին գոհ էր իր մտքովը, վասնզի՝ իրեն համար նպատաւոր քաղաքականութիւն մը պատրաստած էր։ Քաջն Վարդան սպարապետը Աղուանից երկիրը զրկելով՝ զայն Հայաստանէն հեռացուցած կ'ըլլար, ու Հայոց ընդդիմութեան զխաւոր դերակատարը՝ Քաջն Վարդանը վտանգի ենթարկուած կ'ըլլար Աղուանից երկրին մէջ։ Վասակ Սիւնին ուրախ էր և անմիջապէս փութաց տեղեկութիւն տալ Միհրնեսի, Աղուանից մարդպան Սերուխտ Նիխորականին (Գ. Յեղ. 140), և զօրավար Վեհշապուհին (Փար. 64)։

ՊԱՐԴԵՒԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 7)